

ВІДГУК
офіційного опонента доктора економічних наук
Дорофєєва Олександра Вікторовича
на дисертаційну роботу **Чернявського Івана Юрійовича** на тему:
«Формування експортного потенціалу підприємств зернової галузі»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за
спеціальністю
08.00.04 - Економіка та управління підприємствами (за видами
економічної діяльності)

Актуальність теми дослідження. Варто зазначити, що в найменш розвинутих регіонах світу, сільськогосподарські виробники не встигають збільшувати обсяги виробництва агропродовольчої продукції пропорційно до зростання чисельності населення, а це у свою чергу призводить до голоду і масової загибелі людей. Враховуючи значні темпи приросту населення планети, фізичну обмеженість площі сільськогосподарських угідь, Україна яка входить у першу десятку найбільших світових виробників та експортерів таких важливих продовольчих ресурсів як зернові, має прекрасні перспективи для реалізації свого експортного потенціалу, що дозволить покращити стан продовольчої безпеки у світі.

Відсутність методичної бази для оцінки рівня експортного потенціалу підприємств зернової галузі України, зокрема тих, що спеціалізуються на вирошуванні кукурудзи на зерно, стає на заваді розробки науково обґрунтованих рекомендацій щодо перспектив розвитку експортного потенціалу підприємств зернової галузі. Виходячи з цих позицій, досить актуальним завданням є дослідження проблеми формування експортного потенціалу підприємств зернової галузі з метою поліпшення конкурентних позицій України на світовому ринку зернових та розроблення національної політики щодо участі України в забезпеченні світової продовольчої безпеки.

Ступінь достовірності та обґрунтованості наукових положень, висновків та результатів дослідження

Основні результати досліджень автора достатньою мірою обґрунтовані, їх наукова достовірність не викликає сумнівів, оскільки вони отримані в результаті аналітичної роботи, вивчення достатньої кількості праць провідних вітчизняних та зарубіжних дослідників, застосування різноманітних методів економічних досліджень, достатньої апробації результатів дослідження та їх впровадження. Автором дисертації окреслені і логічно побудовані мета та завдання дослідження, обґрунтовано теоретичні та методичні підходи щодо їх виконання, розроблено відповідні пропозиції, які в комплексі є науковим шляхом вирішення

поставлених завдань. Особливо варто відзначити, що завдання дослідження, положення наукової новизни і висновки дисертації є логічно взаємопов'язаними.

Результати дослідження отримані автором особисто. Дисертаційна робота Чернявського І.Ю. є оригінальною науковою працею, яка виконана на належному теоретичному і прикладному рівні. Вона має послідовну та логічну структурну будову і є комплексним та завершеним науковим дослідженням. Зміст роботи та багатогранність висвітленої проблеми свідчать про різностороннію, і водночас комплексну наукову компетентність її автора.

Враховуючи прикладний характер та змістовне наповнення роботи, є всі підстави вважати її виконаною в руслі пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, визначених Верховною Радою України на період до 2020 р., зокрема такого напряму, як «фундаментальні наукові дослідження з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у сіті та сталого розвитку суспільства і держави».

З точки зору архітектоніки дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

У першому розділі **«Теоретико-методичні засади формування експортного потенціалу підприємств зернової галузі»** розглянуто сутність економічної категорії «експортний потенціал підприємства» з урахуванням особливостей функціонування підприємств зернової галузі; обґрутовано теоретичні підходи до визначення ролі підприємства в системі міжнародної економічної діяльності з урахуванням концептуальних положень теорій і моделей міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією; узагальнено методичні засади, що характеризують рівень використання експортного потенціалу підприємств зернової галузі.

У другому розділі **«Організаційно-економічні засади діяльності підприємств зернової галузі та оцінка їх експортного потенціалу»** досліджено тенденції розвитку світового ринку зернових культур і проаналізовано конкурентні позиції України на міжнародних ринках пшениці, ячменю та кукурудзи; здійснено діагностику сучасного стану функціонування підприємств зернової галузі країни; обґрутовано організаційно-економічні засади формування експортного потенціалу підприємств зернової галузі з урахуванням динаміки зміни індексів відносних конкурентних переваг зерна кукурудзи на світовому ринку; здійснено оцінку експортного потенціалу підприємств зернової галузі.

У третьому розділі **«Стратегічні пріоритети формування експортного потенціалу підприємств зернової галузі»** Чернявським І.Ю. обґрутовано перспективні напрямки нарощування обсягів виробництва кукурудзи в Україні та підвищення експортного потенціалу підприємств зернової галузі; розроблено

концептуальну модель стратегії розвитку та комплекс стратегій для вітчизняних підприємств зернової галузі, які спеціалізуються на вирощуванні кукурудзи на зерно; здійснено прогнозування експортного потенціалу підприємств зернової галузі України з урахуванням рівня розвитку вітчизняної селекції на середньострокову перспективу.

В дисертації мають місце достатньо обґрунтовані висновки з кожного розділу та за підсумком дисертаційної роботи загалом. В цілому дисертація свідчить про творчий дослідницький підхід автора до вирішення проблем формування експортного потенціалу підприємств зернової галузі України та розробці заходів щодо підвищення ефективності його використання.

Наукова новизна положень, висновків та результатів дисертації.

У дисертаційній роботі Чернявського І.Ю. сформульовано та обґрунтовано ряд положень, висновків, пропозицій, які відзначаються науковою новизною та мають практичну спрямованість. Наукові положення сформульовані автором самостійно й відображають його особистий внесок в розвиток економічної науки. Найбільш вагомими результатами, які мають наукову новизну та практичну цінність і одержані особисто дисертантом та виносяться на публічний захист є такі:

вперше:

– розроблено концептуальну модель стратегії розвитку підприємств зернової галузі, які спеціалізуються на вирощуванні кукурудзи на зерно, що передбачає здійснення ґрутового дослідження макро- та мікрофакторів бізнес-середовища, збалансування виробничого, інноваційного та маркетингового напрямів діяльності та дозволяє підприємству обрати серед запропонованих стратегічних альтернатив ту, яка на поточний час є найбільш прийнятною для впровадження в процес виробництва і забезпечить надійний вихід на зовнішні ринки збути;

удосконалено:

– економічну сутність категорії «експортний потенціал підприємств зернової галузі», яка враховує широкий спектр наукових підходів до її визначення та полягає в існуючій або потенційній спроможності підприємства здійснювати успішну маркетингову діяльність на світовому ринку агропродовольчої продукції;

– теоретичні підходи щодо забезпечення ефективної взаємодії підприємства зернової галузі в системі міжнародної економічної діяльності, які ґрунтуються на концептуальних положеннях теорій і моделей міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією та передбачають поєднання політики фрітредерства (вільної торгівлі; операційна модель) та помірного застосування протекціоністських заходів, що є найбільш прийнятною моделлю взаємовідносин українського та світового ринків зернових;

– систему міжнародної економічної діяльності підприємства зернової галузі на світовому ринку зернових, яка на відміну від інших включає в себе економічний потенціал, експортний потенціал підприємства і потенціал світового ринку агропродовольчої продукції та дозволяє налагодити ефективний механізм взаємодії між виробникою підсистемою (підприємством) і підсистемою міжнародного обміну (світовим ринком);

– методичні засади оцінювання експортного потенціалу підприємств зернової галузі, які полягають у поєднанні економіко-математичних методів і методів експертних оцінок та дають змогу об'єктивно оцінити основні складові елементи експортного потенціалу підприємств зернової галузі: виробничий, економічний, маркетинговий, управлінський та кадровий;

– алгоритм вибору оптимального шляху розвитку підприємств зернової галузі, що сформований на основі результатів прогнозування виробництва зернових культур в Україні та дозволяє виявити об'єктивні тенденції виробництва продукції в майбутньому і є підставою для розробки подальших заходів з розвитку зернової галузі;

набули подального розвитку:

– методичні засади щодо визначення конкурентних позицій підприємств зернової галузі України на міжнародних ринках зернових, що базуються на застосуванні комплексу маркетингових заходів і пропозицій стосовно попередньої оцінки доцільності експортної діяльності та експансії перспективних ринків збути, які враховують основні тенденції та прогнозні дані щодо розвитку світового ринку зернових;

– організаційно-економічні засади формування експортного потенціалу підприємств зернової галузі з урахуванням сортового складу і основних технічних та економічних параметрів вітчизняних гібридів кукурудзи на зерно, а також динаміки зміни індексів відносних конкурентних переваг зерна кукурудзи на світовому ринку;

– комплекс заходів з нарощування обсягів виробництва зерна кукурудзи в Україні, які передбачають використання матриці кореляційного зв'язку між показниками урожайності кукурудзи та поелементними витратами на 1 га, що враховує результати, отримані за допомогою застосування методу групувань господарств: за площею кукурудзи, за часткою витрат на насіння у загальних виробничих витратах, витрати на насіння на 1 га посіву, який дозволяє забезпечити приріст урожайності та окупність додаткових витрат на виробництво кукурудзи для сільськогосподарських підприємств України;

– рекомендації щодо підвищення експортного потенціалу підприємств зернової галузі, які передбачають впровадження інноваційних заходів на ринку насіння України, зокрема удосконалення та оновлення системи сертифікації і стандартизації адаптованої до світових стандартів у сфері насінництва та

селекційних досягнень, що дозволить вітчизняним товаровиробникам посісти стійкі конкурентні позиції на ринках ЄС, Єгипту, Індонезії, Саудівської Аравії, Китаю і набути права на поширення вітчизняних сортів кукурудзи в цих країнах.

Значущість результатів, висновків і рекомендацій для науки та практики

Дисертаційна робота Чернявського І.Ю. виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Українського науково-дослідного інституту продуктивності агропромислового комплексу за завданнями «Наукові дослідження і розроблення економічних нормативних систем управління продуктивністю на основі оптимізації витрат трудових і матеріальних ресурсів на виробництво продукції в рослинництві на період 2011-2015 рр.» (номер державної реєстрації 0111U002578); науково-технічної комплексної програми Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України «Наукові дослідження і розробки у сфері сталого соціально-економічного розвитку агропромислового виробництва та сільських територій та їх нормативно-аналітичне забезпечення на період 2016-2020 рр.» (номер державної реєстрації 0111U003247); згідно програми науково-дослідної роботи кафедри маркетингу та міжнародної торгівлі Національного університету біоресурсів і природокористування України за темою «Удосконалення методичного інструментарію маркетингової діяльності підприємств АПК» (номер державної реєстрації 0113U007632), де автором розроблено положення, пов'язані з удосконаленням організаційно-економічних зasad формування експортного потенціалу підприємств зернової галузі України.

За результатами дисертаційного дослідження автором опубліковано 7 наукових праць, з яких 6 одноосібні, з них 4 статті – у наукових фахових виданнях обсягом 3,1 друк. арк. (особисто автору належить 2,9 друк. арк.), розділ у колективній монографії обсягом 1 друк. арк, 2 тези – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій обсягом 0,4 друк. арк.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці теоретико-методичних положень і практичних рекомендацій, спрямованих на нарощування експортного потенціалу підприємств зернової галузі України та посилення їх конкурентних позицій на світовому ринку.

Основні положення дисертації, що стосуються формування експортного потенціалу підприємств зернової галузі, прийняті до впровадження Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (довідка № 2832-04/29343-07 від 07.05.2020 р.). Запропоновані автором рекомендації щодо підвищення експортного потенціалу підприємств зернової галузі, які передбачають впровадження інноваційних заходів на ринку насіння України, зокрема удосконалення та оновлення системи сертифікації і стандартизації, адаптованої до світових стандартів у сфері насінництва та

селекційних досягнень, пройшли апробацію у Державному підприємстві «Державний центр сертифікації і експертизи сільськогосподарської продукції» (довідка № 2373 від 10.03.2020 р.). Розроблені здобувачем організаційно-економічні засади формування експортного потенціалу підприємств зернової галузі з урахуванням сортового складу й основних технічних та економічних параметрів вітчизняних гібридів кукурудзи на зерно успішно використовуються в діяльності ТОВ «Агрофірма «Колос» (довідка № 77 від 11.12.2019 р.).

Теоретичні результати та методичні рекомендації з формування експортного потенціалу підприємств зернової галузі використовуються у навчальному процесі Національного університету біоресурсів і природокористування України при викладанні дисциплін „Маркетинг”, „Маркетинговий менеджмент”, «Стандартизація та управління якістю продукції» для студентів економічних спеціальностей.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати наукового дослідження, викладені в дисертації, обговорювались і отримали схвалення на засіданнях кафедр, круглих столах, а також доповідались на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Ідентичність змісту автореферату основним положенням дисертації

Ознайомлення з текстом автореферату дисертації дає підстави стверджувати, що за структурою та змістом він відповідає встановленим вимогам. У тексті автореферату відображені основні положення, зміст, результати і висновки дисертаційного дослідження.

Співставлення змісту автореферату основним положенням дисертації дає підставу стверджувати про його ідентичність за структурою та змістом.

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота **Чернявського Івана Юрійовича** на тему: «Формування експортного потенціалу підприємств зернової галузі», за своїм змістом, висновками та пропозиціями, рівнем наукової новизни, систематизацією являє собою завершене наукове дослідження.

За свою структурою наукова робота відповідає вимогам, що ставляться до кандидатських дисертацій. Пропозиції, методики і наукові положення детально розроблені та доведені до придатності для впровадження в практику господарювання, що підтверджується відповідними довідками.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

Опонована дисертація вирішує багатоаспектну та складну науково-практичну задачу, але, незважаючи на високий рівень її підготовки, слід вказати

на деякі дискусійні положення та зауваження, що можуть бути розглянуті під час захисту та у подальшому дослідженні дисертанта.

1. В теоретичній частині автору слід було б дати визначення економічної сутності категорії “експортний потенціал” суб’єкта мезосередовища (регіону), суб’єкта макросередовища (держави).

2. Здобувач пропонує розділити фактори, що впливають на формування експортного потенціалу підприємства зернової галузі (за ознакою контролю над ними) на: внутрішні – пов’язані з діяльністю підприємства, споживачами, його зовнішньоекономічною маркетинговою стратегією, системою менеджменту; зовнішні – характеристики економічного, соціально-культурного, політико-правового, технологічного та природно-географічного середовища внутрішнього і експортного ринків (рис. 1.3, с. 39 дисертації). Проте, доцільно було б визначити коефіцієнти вагомості всіх видів внутрішніх та зовнішніх факторів, які впливають на формування експортного потенціалу підприємства зернової галузі.

3. На нашу думку, доцільніше було б по аналізованим підприємствам на основі їх звітності розрахувати систему показників оцінки експортного потенціалу (табл. 1.5, с. 81-82 дисертації). Проте, автором обрана інша методика оцінки експортного потенціалу підприємств зернової галузі (рис. 1.10, с. 90 дисертаційної роботи).

4. На рис. 2.10 дисертації (с. 141 дисертації) наведена географічна структура експорту кукурудзи на зерно з України у 2017/2018 маркетинговому році. Проте, здобувачеві доцільно було б більш детально проаналізувати кон’юнктуру зазначених на цьому рисунку ринків збути та конкурентні переваги України.

5. Одним з підприємств зернової галузі, які досліджує здобувач у дисертаційній роботі є ТОВ «Агрофірми «Колос». Однак, з тексту дисертаційної роботи не зовсім зрозуміло до яких країн підприємство експортує вітчизняні гібриди кукурудзи, які селекціонуються у господарстві.

6. У параграфі 3.2 дисертаційної роботи автору варто було б більш детально проаналізувати як впливає оптимізація структури посівних площ досліджуваних підприємств зернової галузі на їх експортний потенціал.

7. На рис. 3.18 (с. 218 дисертації) автор наводить модель PEST аналізу факторів макро- та мікро середовища підприємств зернової галузі. Проте, дане модель не дозволяє кількісно оцінити чинники за важливістю та силою впливу.

Проте, зазначені зауваження жодним чином не знижують загальної позитивної оцінки роботи, а лише можуть слугувати предметом наукової дискусії під час захисту представленої дисертаційної роботи.

Загальний висновок

Актуальність обраної теми дослідження, належний науково–теоретичний рівень, аргументованість і достовірність отриманих висновків та рекомендацій, ступінь наукової новизни, теоретична та практична значимість, стиль викладу матеріалу та оформлення рукопису дають підстави зробити висновок, що дисертаційна робота на тему: **“Формування експортного потенціалу підприємств зернової галузі”** за своїм змістом і оформленням відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. зі змінами, внесеними згідно Постанови № 656 від 19.08.2015 р., а її автор – Чернявський Іван Юрійович – заслуговує присудження наукового степеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри публічного управління
та адміністрування
Полтавської державної аграрної академії

О. В. Дорофеєв

